

ÚTKÖZBEN

HELYTÖRTÉNETI JEGYZETEK 9.

A jelszót: „Megyében a hazát szeretni”, már akkor alaposan kikezdte az idő. A Bácska cikkírói még a vármegye nevében sürgették a haladást, de már a városra, Zomborra gondoltak. Jellemző, hogy a „városfejlesztő asztaltársaság” elnöke Grosschmid Gábor lett, titkára pedig az a Balogh Ernő, akit majd egy emberöltővel később beválasztanak a Nemzeti Tanácsba. És a színház mégis előbb épült fel. Valószínűleg nem azért csupán, mert nem került annyira pénzbe. Városi művelődési intézmény volt, amit az is bizonyít, hogy Margalits Ede a Zomborban élő Dömötör Pál prólogusát szavalta a megnyitás ünnepi közönsége előtt.

De hát a megyeháza is a város ékessége volt. Tervezője, az apatini születésű Pártos Gyula akkor már egy életre szövetkezett a magyar szecesszió nagy álmódójával, Lechner Ödönnel. Itt azonban még nyoma sincs a későbbi díszítőelemeknek, pedig Vértesi Károly rég megindította a Tulipán-mozgalmat. És Csihás Benő, a fiatal polgármester hajnalonként végigköhécselte a zombori utcákat, mert tüdőbeteg volt, s azt hitte, majd a parkosított Zombor lesz a megmentője. A jó levegő, amelyet a sűrű sorokban ületett bogyós fák fognak megtisztítani és özondússá tenni.

— A Tátrával nem kelhetünk versenyre, a Fruskagorával sem — mondotta azon a közgyűlésen, amely a pankosítás költségeire kért felhatalmazást —, de biztosítani a város lakosságának egészségét szent feladatunk.

S az opstinárok, akik oly szűkmarkúak voltak a pótadók tekintetében, mivel azok sose szolgálták az ő érdeküket, hiszen ők kívül laktak a városban, a szállásokon, most csodálatosképpen megszavazták a költségvetést.

Polgármesterré is nyilván azért választották meg Csihás Benőt, mert átszellemült aszkéta külsejével hatott rájuk, szemben a köpcös, makk-egészséges Falcione Nándorral, aki két szavazattal lemaradt. De Csihás Benő gavallér természetű volt, s a politikai békét is sokra tartotta: hamarosan feleségül vette Falcione Annát, ellenfelének testvérhúgát.

A politikai békét az se zavarta, hogy az ellenzék egy hódító külsejű fiatal ügyvédet, Drakulics Pált jelölte képviselőnek. „Drakulić Paja, Puna kesa jaja” — énekelte csúfalkodva a kormánypárti kortesek kórusa, de hiába. Az ellenzék győzött, Drakulics lett Zombor képviselője.

Két költő szembefordulása kísérte ezt a győzelmet: Zmaj elhídegülése a rapszodikus Laza Kostićtól. Svetozar Miletić már elmegyógyintézetben volt, s a szerb nemzeti pártban szakadás állt be. Liberális, majd radikális programmal, élükön Jaša Tomićtyal, a fiatalok jöttek. És Zmaj melléjük állt. Nem akart nagy változást, inkább csak igazodni kívánt az időhöz, amikor ezt írta:

*Na osnovu stara pravca,
Novi pravac da se da.*

Mert ő is ott volt azon a fontos népgyűlésen Zomborban, amely Drakulics útját a magyar parlament felé kikövezte. Kék szemével, enyhén lekonyuló bajuszával hátat fordított a háznak, ott a Szent György téren, s az emeleti ablaknak, melynek lehúzott függőnyei mögött bőszen oroszlánként rohant fel-alá, minduntalan beletúrva bozontos üstökébe, Laza Kostić.

„Kis János”, ahogy diákkorában nevezték alacsony termete miatt Zmajt, a szerb tanítóképző internátusa felé fordult, a felvirágzott ablakok felé, amelyekben énekelve és éljenezve hajoltak ki a diákok. A költő adta meg a népgyűlés alaphangulatát, úgyhogy Jaša Tomićnak és Jovan Subo-

tícnak már csak ezt kellett megtartani: Zmaj harcias beszédének főfokát, hogy a bajszos; mély hangú preparandisták őket is megéltenezzék.

— Juh, juh, gospodaru — szaladt be a szobalány a legendák szerint Laza Kostichoz —, ennyi nép a téren, és a nagyságos úr bezárkózott.

— Kifelé! — üvöltötte a költő, úgyhogy kinn a téren is hallani lehetett a haragját, s a templomkert lándzsás kerítése mögött a pópák meghúzták a harangot, a botrányt elkerülendő, míg Zmaj csendesen lehajtotta a fejét.

*

A vidék is felnőtt lett a század vége felé. Ha Zombor nem is tarthatta már igényt arra, hogy — megyeszékhely lévén — az egész vármegyére sugározza szét a művelődés fényét, a szűkebb értelemben vett vidéknek mégiscsak valamiféle központja maradt.

„Hivatalnokváros!” — mondták lenézően azok a feltörekvő városok, Szabadka és Újvidék — amelyek máris sok mindenben megelőzték Zombort. A mozgalmasabb élet, a nagyobb forgalom, amit az ipar és kereskedelem gyors fejlődése hozott magával, elkapatta őket. És Zombor igyekezett önérettel viselni ezt a jelzöt. „Uriváros!” — felelte vissza, s a megyeházára jövő-menő hivatalnokurakra gondolt írnoktól, díjnoktól felfelé az alispánig, akinek már kijárt a „méltóságosi” cím, mert az ötödik fizetési osztályban sorolt tisztviselő volt. A pénzügyigazgatóság, az adóhivatal, a pénzügyórság, a bíróság urai mintha valóban többen lettek volna a főutcán és a korzón, a Bajai út árnyas fái alatt, mint a műhelyekbe siető munkások.

A vasút még nem építette ki mind a szárnyvonalakat Zombor körül, arra még tíz-húsz évig várni kellett, de Spitzer Ignác omnibusza már rendszeresen közlekedett Apatin és Bezdán felé. Váltani se kellett a lovakat, hiszen egy-egy óra alatt megtették az utat a Vadászkerület elől indulva, miután a tulajdonos egy kis réztrombitába fűjt, mielőtt felült volna a bakra a kocsis mellé, aki — miután meggyőződött az utasok kényelmes elhelyezkedéséről — csettintett egyet a lovaknak.

A felkőben épült barokk színház páholyainak apatini és bezdáni bérlelt hozta és vitte a lovasút, olykor a menetrenden túl még várokozva is fél órát, ha nagy volt a siker és pezsgővel kellett ünnepelni a primadonnát az Elefántban. A szállásokról bejött urak, a Szemzők, a Falcionok persze reggelig is mulathattak, hiszen saját hintójuk várakozott rájuk, míg az Afrikát megjárt oroszánvadász, Fernbach Bálint lovásza kíséretében gyakran lóháton jött be Szondról és szobát nyitattva a szállodában csak annyi ideje maradt, hogy legénye megborotválja, s aztán szmokingot húzzon.

És nemcsak a földbirtokosokra gyakorolt kellemes hatást a csendes úri város; a falusi középosztály is felfelé törekedett. A községi hivatalnokai után, aztán a kereskedők, a téglagyáros és mészégető urak ugyancsak súlyt helyeztek rá, hogy az „úri város” befogadja őket. A vármegye már régen nem az volt, ami régen, de a dzsentrihajlamok akkortájt terjedtek igazán, s ehhez jobb klímát a zomborinál sehol sem találtak volna. Morovicáról, Bajsáról, Dubokáról és a Topolya környéki kastélyokból jöttek, már nemcsak a megyebálokra, hanem színházba is. A színházi szezon idején a kereskedelem forgalma is fellendült, mert jóllehet az újjazdagok Bécsbe és Budapestre jártak vásárolni, amit esetleg elfelejtettek, azt itt pótolhatták. Stein Jakab nem hiába hirdette a Bácskában egy félreCAPOTT kalapú úriember szájából állandó képes reklámjaiban: „Halló! Halló! Ne menjen Budapestre, nálam ugyanazt olcsóbban megkapja!” Persze, a nyakendőn vagy halcsontos fűzőn a Váci utcai címke előkelőbben hatott, mint ezé a Steiné, aki hétrét gömtyedt a tollas kalapú hölgyek előtt, s átszellemült arccal csókolta meg a búcsúra feléje nyújtott kesztyűs kezét.

A felső kereskedelmi iskolát is az „úri város” igyekezete hozta létre. És a falusi boltosgyerekek lenyomták valahogy azt a három évet, amiért önkéntesi pertli járt és tartalékos tiszti rang, nem is szólva arról, hogy az Olvasókörbe csak érettségivel folyamodhattak felvételért. Az „úri város” tudnillik ebben is igyekezett hű maradni önmagához, s az előkelőséghez, párbajképtelen „közembert” nem fogadva be tagjai sorába. Hacsak a vagonával nem pótolta ezt a formahibát az illető.

*

Az ipar és kereskedelem fejlesztése nem tartozott a vármegye programjába. A mesterembereket lenézték a vármegyei urak, a kereskedelem meg szerintük a zsidók dolga volt, a „vizesnyolcasok”, akikről a liberális kor ugyan lemosta a sárga foltot, de a kastélyokban csak akkor voltak szalonképesek, ha vagyonuk meghaladta az újjazdagokét. Mert a bácskai dzsentri is az volt, újjazdag s vagyonával idő tekintetében nem sokban előzte meg az utóbbiakat.

Az országos mozgalom — amelynek jelszava a millennium évében terjedt el: Pártoljuk a hazai ipart! — a városfejlesztéssel párhuzamosan bontakozott ki. Zomborban pláne még egy külön ezt a célt szolgáló ún. városi párt is erősen szorgalmazta. Vértesi Károly megalakította a Tulipán-szövetséget, s évtizedeken át agitált szóban és írásban annak érdekében, hogy ne csak a falusi nők, de a városi hölgyek is járjanak „honi kék”-ben, alaposan megelőzve törekvésével az angol ipart bojkottáló Gandhi mozgalmát, mondanunk se kell, teljesen sikertelenül. A függetlenségi, negyvennyolcas, tehát Bécs-ellenes mozgalom nemzetiiségi vidéken annyira se tudott gyökeret eresztetni iparban és kereskedelemben, mint északabbra, s tudjuk, ott se sokáig. Nagyon jellemző a város ízlésére, hogy egyetlen épülete sincs, amely a magyar szecesszió díszítő elemeivel ékeskednék.

A nagy és tartós eredmény a felső kereskedelmi iskola megalapítása volt. Ez is inkább egy ember, a rendkívül agilis Zsulyevits Ernő kitartásának volt köszönhető, aki egyedül lépett ki a Stebler-féle vendéglő borgőzös estéből józanul az utcára, s ment túl társainak énekszóban kifejeződő hangulatán, amikor oly harsányan és fenyegetően énekeltek a keserű kurucnótát: Bécs alját, ha nyargalja, Császár azt megsiratja!

Miután iskoláját megszervezte, Zsulyevits Ernő, egy személyben képviselte az egész kollégiumot. Ő volt az igazgató, aki számvevőségi fizetésén kívül egyelőre semmiféle más jövedelemmel nem rendelkezett, jóllehet három tantárgy előadására vállalkozott, s a „kedvezmény”, amelyet élvezett, csupán a tartós szabadságolása volt. A többi tanár óraadóként, valamilyen imaginárius térítés reményében, de leginkább mégis Zsulyevits Ernő rábeszélésére jött át a főgimnáziumból, kisegíteni. De a következő évben kiharcolta az államszegélyt, a városi tanáccsal elfogadtatott egy olyan költségvetést, amely nemcsak a rendes tanárok kinevezését tette lehetővé, de külön iskolaépület emelését is előíranyozta a Kisszerbtemplom utcában.

Örökké sietős, vékony alakja, a fekete ruhában, esernyővel a kezében, mint a fáradhatatlan közéletti ember élő szobra. „Felvirágoztatni ezt a várost!” — kiáltotta ötven éven át fisztulás, rekedtes fejhangon, örökké szervezve valamit, a felső kereskedelmi iskolán kívül nemcsakára az iparosok önszegélyző szövetkezetét, az Árucarnokot. Asztalosok, esztergályosok, kárpitosok állították ki a Bajai úti áruház hatalmas kirakataiban a termékeiket, melyeket nyugodtan remekműveknek nevezhetünk. Bizonyára Zsulyevits Ernő agilitásának volt tulajdonítható, hogy az Árucarnok híre Budapesten kívül Bécsbe is eljutott, s a nagykereskedők hatalmas bútorszállító kocsijai nemegyszer éjszaka is megálltak az Árucarnok kiscutcai kapujánál, hogy felverjék álmából a fiatal Herczog János kárpitosságát, aki a raktár melletti udvari lakásban munka után a gondnoki és házmesteri teendőket is ellátta.

„Kivívtuk a császárváros elismerését!” — lelkesedett Zsulyevits Ernő, az ipari szövetkezet elnöke, aki később, mikor Bécs és Budapest bútorkereskedői már nem érdeklődtek a zombori iparosok munkája után, mert érdeklődésüknek útját állta a határ, ugyanilyen lelkesítő szónoklatokkal megvásárolta, a zomboriakkal egy kihalt tengerparti halászfalu, Perast házait, ahova azután nyaranként megint visszatért az élet, úgyhogy Zsulyevits Ernőt késő öregségében díszpolgárává választotta Perast tanácsa.

*

Hiába neveztek hát „úri városnak” Zombort, ez a díszítő jelző csak egy egészen szűk területre szorítkozott. A Belvárosra. A megyeházától a Bajai út sarkáig, s a Vadászkiirtól a Krónics-palotáig, átlója közepén az

oszlopos, tornyos, zömök városházával, amelynek Szent György téri oldalán, a hosszan húzódó erkély alatt vasárnap délelőtt csizmás, báránybőr kucsmás parasztok álldogáltak, mint egy sűrű gyülekezett, nagyon is beszédesen kifejezve Zombor igazi jellegét. A Belvárost egy széles és mély árok futotta körül, az átjáróknál gerendahidakkal, az egykori városánc, amely fölé sűrű lombok hajoltak, a fák között kettős sétánnyal, s azok közül az egyik magasabban futott, mint valami Szemiramisz kertje a bácskai lapályon, míg ezen túl már mégiscsak a periféria következett, a bicskás Szelencse, a kőművesek, ácsok, cserepezők hazája, akik bizony bejöttek május elsején e lombos sétányok alatt, kettős sorokban hangosan énekelve a dalt: Mi dolgozunk és nagy hasznot hajtunk . . .

Valahol a főutca sarkán csatlakoztak hozzájuk a bánátiak, míg a Bezdáni út felől a felsővárosi műhelyek segédjei következtek, az éítő munkásoktól eltérően már nyakkendősen, piros selyem zsebkendővel kabátjuk felső zsebében, amelyet nyilván az asztalosüzemek politúrozónói és a nyomdák berakolányai varrtak a számukra, gyengéd kézzel még ki is azsúrozva a szélét. Mert ők is ott voltak, s az ő hangjuktól a forradalmi dal mintha még fenyetegetőbbé vált volna, ahogy a bajszos baszusok között éles szopránjuk fel-felsikoltott.

A munkásegyletem kapuja fölött, a Flórián utcában, vörös zászló csüngött alá, itt a menet egy fillanatra megállt, nem is annyira a zászló előtt tisztelegve talán, mint inkább benézni, hogy megjött-e már Bokányi elvtárs, hogy aztán Lehotzkyval, Ujkéryvel és Schneider Jánossal a menet élén ő is kivonuljon velük a Sikarába. Ezen a napon egészen az övek volt az erdő, mivel Faragó János tanfelügyelő szigorú rendeletbe hívta fel a tanítók figyelmét, miszerint ezen a napon tilos a majálisok megrendezése, úgyhogy Vili bácsi kocsmájának kecskelábú asztalaira a munkások nyugodtan kirakhatták a hozott ennivalót, mint valami batyubálon, s miután e beszédek elhangzottak, melyekben a kiküldött pesti elvtárs a szervekedés további erősítésére buzdított, Schuszter Misi nyakába akaszthatta a harmonikát, s kinn a kuglipályán Kekez Tuna egyből leütötte mind a kilenc babát.

Egy-egy ilyen májusi ünnepen a környékbeli szervezett munkások megbízottjai ugyancsak megjelentek. Ahhoz még nem voltak elegenden, hogy otthon tegyék látványossá a munkások ünnepét, vörös zászlókkal és énekszóval figyelmeztette, hogy ők is itt vannak már. A malmok és téglagyárak munkásairól lehetett csupán szó, legföljebb Apatinból jöhettek még a halászok és kötőgyári munkások és Bezdánból a hajógyár dolgozói.

Egy-egy ilyen találkozó azonban nagy erősítést jelentett a munkásegyletnek. Számbeli megnövekedésén túl földrajzi kiterjedése is emelte jelentőségét. Zombor megint a vidék központja lett. Határai ugyan kicsit beszűkültek a vármegye közigazgatási határaihoz viszonyítva, de a tény, hogy ott nyílt meg a munkások biztosító és egészségvédelmi központja a „betegsegélyző”, s Zomborból irányították a Népszava terjesztését és egyéb propagandaanyag szétküldését, mégiscsak fölébe emelte a várost a vidéknek. Mintha a szocialisták pártközpontja Budapesten ugyancsak respektálta volna a vármegye székvárosának tekintélyét, az agitátorok legtöbbször itt tartotta a választási beszédeket, síkra szállva az egyenlő és titkos szavazati jogért, és ami még elérhetetlenebb álomnak tűnt — a nyolcórás munkaidőért.

*

Az a tizenhárom lakatos meg ács, akik a bezdáni hajógyárban dolgoztak, nem volt forradalmi csapatnak mondható. Proletárok se voltak a szó igazi értelmében, mert mindegyiknek volt kis földje, háza, de azért az elcsők között beiratkoztak a zombori munkásegyletbe. Még talán a házaló gyolcsosok, a híres bezdáni tanácsok ősei között is volt, aki letette a batyut május elsején és akáclombbal tüzdelt körül az ablakait.

Es ha már használatban lett volna a „proletár” szó, azt mindenképp előtt a bezdániakra kellett volna érteni. Mert nem volt még egy település a Bácskában, ahol annyian tanúi és résztvevői lettek volna a legnehe-

zebb munkának. Innen mentek nyikorgó kubikostalicskával százan és százan a tizenharmadik század végén a csatornaépítéshez, hogy aztán majdnem egy évszázadon át a kubikolás jelentse a kenyeret Bezdánban. Mert alighogy megindult a hajózás, a Duna átszakította Monostornál a gátat, fajebb kellett hát jönni a csatornával, közvetlenül Bezdán alá, majd a belái tápcsatorna építésére került a sor, s végül a Ferenc Józsefről elnevezett öntözőcsatornára, úgyhogy nemzedékek örökölték a mesterséget, a kubikolást. És ha nem is volt igaz, hogy rabok ezrei ásták a medret, közöttük egy olasz püspök is, akiket munka után lánckra vertek a poroszlók, nehogy éjszaka megszökjenek, a maguk részvétele is épp elég volt, hogy végül igazságot keressenek nehéz sorsukban. De a kubikos nem volt ipari munkás, nem tartozott a földeken élő gazdasági cselédek sorába sem, így hát egyelőre maguk se tudták, merre forduljanak, kivel szervezkedjenek. Vezérük a bandagazda volt, s a munka, amelynek elvégzésére társultak, közös vállalkozás. Idő kellett, amíg megtalálták az utat a földmunkásszövetséghez, s megalakították — Zombortól függetlenül — a maguk csoportját.

Bezdánnak nem volt dicsőséges múltja, új település volt, s ha nevét a közelében levő feneketlen Bezdán-fok után kapta is a Vág vidékéről lejött lakosok nyelvében, a Tolnából, Baranyából, Veszprémből idejött erősebbek voltak, s mikor 1772-ben mezőváros lett és vásárjogot kapott Bezdán, már magyarulakta helységnek volt mondható. Hogy a király az egri várkapitánynak, Dobó Istvánnak ajándékozta volna a későbbi Bezdán mellett fekvő Bartán várát a hozzá tartozó pusztasággal együtt, annak semmiféle hatását nem érezték az új lakosok. Magát a várat meg, Bartánt, hiába keresik azóta is a régészek. Csak öregemberek meséiben jelenik meg a Kozara erdő fái között a várúr, hol azért, hogy a rózsaszedő lányokat megkeresse, hol pedig abból a célból, hogy vízi istennők táncolják körül, s szórjanak virágot a lába elé.

S ha még ma is élnek hasonló legendák a századforduló idején már csaknem nyolcezer lakost számláló mezővárosban, hát akkor azokat nyilván az erdős, lápos, Duna-ágakkal és csatornákkal megszagott vízi világ élteti versenyre kelve az újabb kor urairól szóló mesékkel. Mert híres vadrezervátum volt a Bezdánt övező Kengyija és Karapandzsa árterülete. Rudolf trónörökös és Vilmos császár elé hajtották fel itt a nagyvadat és Aleksandar király is többször megfordult a karapandzsiai vadászházban, Bezdánból északnyugatra mindaddig, amíg szegyenben nem hagyták.

Egy körvadászaton, amelyre a belgrádi diplomáciai kart is meghívta a király, Schaller udvari fővadász a legszebb agancsú szarvasbikát hajtatta őfelsége elé, aki azonban közvetlen közelről se tudta eltalálni. De egy pillanattal később mégis lövés dördült, s a gyanyörű példány először felvágta magát, mint az ágaskodó paripa, aztán piros lett a fű a szügyéből patakzó vértől.

— Ki volt az? — kiáltotta el magát megdöbbenve a fővadász, s néhány perccel később a titkosredőrök elővezettek egy toprongyos, kócos monostori sokácot, Đikanov Jozát.

Vérbeli orvvadász volt, egy fa mögül nézte a felhajtott vadat, s amikor látta, hogy a király mellé lőtt, nem bírta ki, hogy meg ne célozza. Mondják, Đipanov Joza soha többé nem vett puskát a kezébe, viszont a marseille-i merénylet áldozata, Sándor király se jött többé Bezdánba vadászni.

*

A bezdáni világ vadregényes szépsége talán csak a halászatot tartotta odahaza. A munkára való férfiak jelentős részét a nagy víz, a Duna vitte és hozta vándorutukon. Mert a hajósok megint egy külön rétegét képezték a föld nélküli bezdániaknak. Külön egyletük volt otthon a hajósoknak, önszegélyző szövetséggel, nyugdíjalappal és temetkezési társulattal. Hosszú-hosszú éveken át éltek távol falutól, családtól, az egész bácskai világ-

tól. Bejárta a nagyvilágot, amíg matróból kormányos vagy pláne kapitány lett valaki, s csak öregkorára került vissza, amikor már egy kis szőlőt tudott venni odaát, a batinai hegyen, a Duna fölött, s megint csak hetenként egyszer-kétszer jött haza, gyümölcscsel színültig telt kosarakban hozva lélekvesztően a termést.

Az övék is olyan helyi és saját erejükre támaszkodó szervezkedés volt, akárcsak a kubikusoké. De mivel nemcsak gabonát szállító uszályokon szolgáltak, hanem jutott belőlük tengerjáró hajókra is, a legmagasabb kikötőkben megfordulva, ők hozták a nagyvilág híreit. Az Odesszában megalakult dél-orosz munkásszövetségről is hallhattak, akárcsak később a katori tengerészlázadásról. Hogy a két világháború között Bezdánban kommunista aktívák voltak, ezzel magyarázható.

Magya a mezőváros azonban mégiscsak egy nagy falu maradt, Zombor erős hatósugarában ipari, kereskedelmi és művelődési szempontból egyaránt. Egy idő múlva a gyolcsosok abbahagyták a vándorlást, otthon ülők lettek, mert a zombori és később a helyi kereskedelem mindenütt piacot talált a bezdáni damasztanak, amelyet a takácsok népes céhe állított elő. Lassan egy értelmiségi réteg is kialakult, s a sokféle kör — olvasókör, függetlenségi kör, polgári kör — osztályok között húzott határvonalat. De a zombori főgimnázium s a kereskedelmi iskola legtöbb vidéki növendéke innen került ki.

Mégse tudott átmenni a polgárisodás folyamatán és erőteljesebb fejlődésnek indulni. Talán épp azért, mert a férfiak többsége távol élt. A halászok egy része kinn a halásztanyákban, s csak hét végére került haza, a kubikusok, főként a két világháború között csupán a telet töltötték otthon, amint kitavaszkodott, már mentek le Szerbiába, Macedóniába, ahol új városokat, palotákat építettek az általuk nivellált terepen, a hajósok meg csak akkor jöhettek haza, amikor befagytak a folyók, a hajók ott álltak a téli kikötőkben az olvadásra várva. A fejlődés nem tudott belterjesse válni, s a trásadalmi élet — a körök ellenére — Zomborban keresett kiélési lehetőséget. És valamelyest végvár is volt Bezdán, hogy ezt a régi-és szót használjuk. Baranya közelebb volt hozzá, mint a vármegye székvárosa, csak a Dunán kellett átkelni, ott azonban mégis idegenek voltak a bezdániak.

Bosnyák János, Bezdán európai műveltségű főjegyzője 1904-ben felirattal fordult a kormányhoz, amelyben a tervezett Baja—Bátaszék között építendő híd helyett egy Bezdán—Kiskőszeggel összekötő híd megépítését javasolta. Jobb földrajzi adottságokra, hadászati szempontokra hivatkozott, s még az olcsóbb kivitelezésre is felhívta a magas kormány figyelmét, de hiába. A hídra hetven évig várni kellett.

„Mi megtevén hazafias kötelességünket — zárta le feliratát a főjegyző — ezek után egyéb mondanivalónk nem lehet, mint: Videant consules...”

De hát a konzulok nem így látták a bezdáni híd jelentőségét, ahogyan Bosnyák János kifejtette. Pedig a lényegét ő sem árulta el. Hogy Bezdánt szerette volna kiszabadítani a sehova nem tartozás állapotából s egy keletet nyugattal összekötő útvonal csomópontjává tenni, nyilván azért hallgatta el mert attól félt, lokálpatriotának tartják. S azt abban az időben, hetven év előtt se szerették, inkább hagyták, hadd vándoroljon továbbra is a bezdáni nép a kenyerét keresve, míg otthonában csak meghalni jön.